

István Kosbor - Part Two

Anyám néptáncpedagógus és koreográfus volt. Budapesti tevékenységéről csak hallomásból vannak elképzeléseim, mert még apró voltam. Miután szüleim válását követően Pécsre költöztünk, lehetőségem adódott betekinteni a néptánc akkori kulissza titkaiba. Anyám a Mecsek együttesben táncolt, amellel különféle táncsoportok vezetéséből tartotta fenn magát. Gyakran engem is cipelt magával próbákra, előadásokra, azok az élmények külön fejezetet érdemelnének.

Az idő tájt gyökeresen másként nézett ki a városi néptáncművelés. Néhány hivatásos koreográfus termékeit használta többnyire az egész ország, úgyhogy egy-egy fesztiválon például több példányban láthattuk ugyanazt a kalocsai koreót, különféle együttesek előadásában. Az akkori koreográfiák többségére a Rábai Miklós vezette Állami Népiegyüttes stílusa nyomta rá a bélyegét. Egyik kivételként megemlíthetem a Molnár István nevéhez fűződő alkotásokat, amelyeken azért érezhető volt a hiteles források íze.

Testvérem, aki két évvel fiatalabb nálam, már négyéves korától balettra járt és a pécsi úttörőház gyermek táncsoportjának is tagja volt, én viszont csak 14 éves koromtól kapcsolódtam a tevékenységhez, mikorra elértem a Pécsi KISZÖV néptáncgyüttesbe való belépés alsó korhatárát.

Fesztiváloztunk, buliztunk, nótáztunk, amit tudtunk, de eredeti felvételekkel, hiteles forrásokkal nem igen találkoztunk. Én 18 éves korom körül külföldre mentem, így a néptánc számomra ideiglenesen abba maradt. Mikor visszaérkeztem, kisvártatva beszippantott a katonaság. Valamennyire hasznosíthattam néptáncos múltomat, ugyanis kiengedtek a laktanyából, hogy részt vehessek a helyi Alba Regia táncsoport próbáin. A felvételin a közkezen forgó huszárverbunk koreográfiát mutattam be, mivel az improvizált táncolás ideje akkor még nem jött el.

Leszerelésem éve 1972 gyökeres fordulatokat hozott a néptáncmozgalom és a magánéletem területén egyaránt.

Visszafogadtak a Pécsi KISZÖV néptáncgyüttesbe, és belevetettem magam az akkortájt kibontakozó népi mozgalomba. Reneszánszát élte a népi mesterségek, tárgyformálás gyakorlata, az autentikus népzene, néptánc és népszokások felkutatása és hiteles alkalmazása. Nyári táborokban vettünk részt és durván beindultak a táncházak is.

Egy idő után átpártoltam többed magammal az újjá szerveződő Mecsek néptáncgyüttesbe, ahol ígéretesnek tűnő munka látszott kibontakozni. Hetente három táncpróbánk volt az együttesben, ezen felül tanfolyamokra jártunk, utazásokkal együtt járó fellépésekre és fesztiválokra, kiegészítve otthoni rendszeres gyakorlással és testedzéssel. Koreográfiáink elkészítésében gyakran Timár Sándor és csapata segített, így eredményesen mutakozhattunk be színpadokon, és a felvett anyag birtokában táncházakban is. Részt vettem az első táncházvezető képző tanfolyamon, valamint táncsoportvezetői és előadói képesítést is szereztem. Táncházakat vezettem és a pécsi Zengő zenekarral jártam turnézni.

Gyűjtő utakra jártam Erdélybe és a baranyai nemzetiségiek által lakott falvakba. Találkozhattam moldvai csángókkal, bukovinai székelyekkel, szüri németekkel, mindenféle délszláv lakosokkal, bunyevác, sokác, szerb, horvát, bosnyák stb. Ezen felül helyi, régi magyar lakosságú falvak is voltak környékünkön a Mecsekben, Ormánságban és Baranya keleti területein. Erdélyi útjaim során részt vehettem széki táncházakban, ahol a muzsikát Ilka Gyuri és Icsán bandája húzta. Mérán találkozhattam Árus Ferivel, Magyarbecén lehetőségem volt elsőként gyűjteni Szántó Ferenctől és Kulcsár Ferenctől. Részt vehettem lakodalmakban, bálokon. Láthattam és hallhattam mesélő embereket, éneklő koldusokat,

síratóasszonyokat és még sok-sok mást. Jártam vidéki vásárokon, piacokon, nagyon sok falusi gazdaságban, otthonokban és tanyákon. Se vége se hossza a maradandó élményeknek.

Egy idő elteltével elégedetlen kezdtem lenni a Mecsek együttes belső működésével és kiléptem.

Életem úgy alakult, hogy Amerikában kötöttem ki. Abban az időben New York-ban nemzetközi táncházak működtek. Egy helyi fúvós zenekar és gépzene kíséretre, különböző délszláv népek táncait gyakorolták és néhány magyar menet is bekerült a repertoárba, amit általában Steve Kotansky barátom vezetett, akit még Magyarországon ismerhettem meg. Zsurávszky Zoltán társaságában látogattak meg pécsi otthonomban, és kellő meglepetést okoztam neki megjelenéssel a New York-i táncházban. Meghívott az általa vezetett Guzsaly együttesbe. Mikor megérkeztem az első próbára, arra kért csak, hogy sétáljak körbe-körbe, hadd lássák a többiek, hogyan sétál egy magyar. Jó koreográfiákat használtak, amit Zsura és Batyu tanított be számukra, de a viselkedésmóddal problémák voltak, mivelhogy mindegyikük amerikai neveltetésben részesült. A melankolikus magyar modor teljesen idegen volt számukra.

Abban az időben magyar táncházak NY-ban nem működtek, ezért elhatároztuk, hogy éppen ideje létrehozni őket. Zagyva Natália /prímás/, Gartai József /Heki/ kontra/ és Raul Rothblatt /bőgő/ lett a zenekari felállítás, a táncitanítás pedig az én feladatkörömbe tartozott. Így indultak be a magyar táncházak New York-ban.

Később Gyékényesi István /Gyiki/ jelent meg a NY-i porondon. Vele és néhány táncolni vágyó, némi gyakorlattal rendelkező jelentkezővel megalakítottuk a Ritka Magyar néptáncegyüttest és rövid idő alatt komoly repertoárt sikerült felépítenünk. Az együttes felbomlása után létrehoztunk egy Talpra Magyar nevű formációt Székely Áronnal és továbbra is fellépegettünk.

Időközben megszületett a gyermekünk Kosbor Hunor és vidékiesebb helyszínt képzeltünk el felnevelésére. A határos New Jersey államba költöztünk, ahol lehetőségünk adódott csatlakozni az ott működő, akkor Hajdú Németh László által vezetett Csúrdöngölő néptáncsoporthoz. Az együttesi tevékenységek mellett rendszeresen vettünk részt amerikai és kanadai tánc táborokban, táncházakat és egyéb táncos eseményeket szerveztünk.

Mostanság feleségem Török Melinda a Csúrdöngölő vezetője, és szükség esetén én is részt veszek a New Brunswick-i magyar klub-ban működő Mákvirág gyermek és ifi táncsoportok vezetésében.

A néptánc Magyarországon és az Egyesült Államokban sokat változott, mióta elkezdted. Mik a megfigyeléseid és javaslataid?

A hetvenes évek előtt az átlag városi lakosság nagyon csekély hányadának volt tapasztalata arról, hogy a néptáncot természetes funkciójában napjainkban is használják vidékeken, egyes falvakban, tanyákon.

A polgárság nagy része inkább csak színpadi produkciók, majálisok, ünnepi felvonulások keretein belül találkozott a néptánc fogyasztásra feldolgozott formáival. Kettős csárdáslépések, cifrák és fent hangsúlyos ridák ugyan meg-meg jelentek báli szórakozások alkalmával, de hovatartozásukról a gyakorlójának többnyire halvány gőze sem volt. Egyébként az együttesi néptáncba bonyolódott egyének és szűk kapcsolatrendszerük kivételével nem sok tisztelője volt a műfajnak. Az idősebbek inkább a nótás, operettes, esetleg táncdalfesztiválos

műfajokkal voltak ismeretségben, a fiatalok többsége számára pedig egyenesen ciki volt kedvelni a paraszti, népi vonalat, számukra a nyugatról importált fiatalos, divatos zenei stílusok jelentették az értéket, a velük érkezett táncformációkkal egyetemben. A városi fiatalság krémjének közegében elterjedt BELVÁROSI kifejezés például olyan értékrendet jellemzett, ami egyértelműen nyugatias, divatos megjelenésben és viselkedési formákban nyilvánult meg.

A változás első jelei érdekes módon szintén nyugatról importált jelenségekben mutatkoztak. Begyűrűztek az amerikai ifjúság által elindított hippikultúra elemei, együttlétszokásai. A pol- beat és folk-beat zenei irányzatok követői táborüzeknél közös énekléssel, verseléssel szabadtéri együttléttel szórakoztak és megjelenésükben is kezdtek eltérni a kifent divatstílusoktól. Megjelentek a hosszabb szoknyák, természetes anyagú, házikészítésű ruhadarabok, tarisznák, makramé táskák stb. Innen már csak egy lépés volt feltölteni népi tartalommal ezt a fiatalos forradalmat.

Népzene, néprajz és néptánc kutatóink, tudósaink erre az időre már hatalmas mennyiségű anyagot halmoztak fel, már csak a felvevő, felhasználó közeget kellett rácuppantani.

Zenei területen Halmos Béla, Sebő Ferenc, a Muzsikás együttes és más zenekarok által megjelenített kislemezek, majd később nagylemezek és albumok hatalmas lendületet adtak a kibontakozásra. Táncos vonalon pedig Timár Sándor és az általa vezetett Bartók együttes tagjai jártak élen kiegészítve az akkor még az Állami Népiegyüttesben táncoló Zsuráfszky Zoltánnal, Farkas Zoltánnal, Végső Miklóssal és másokkal.

Alapelve vált a táncanyag előzetes elsajátítása improvizatív használati szinten, a koreográfiák és a színpadi alkalmazás csak ezután jöhetett szóba. Kötelező volt táncházba járni. Szerencsés estekben találkozásokra kerülhetett sor a szakma által adatközlőknek nevezett emberekkel, akik saját falusi hagyományaik mesterei, művelői voltak. Az új média találmányok, mint a kazettás magnó és egyszerűen használható felvevő és másoló berendezések megkönnyítették a megismerést és a hozzáférhetőséget, felvett archív anyagokhoz. Azelőtt, ha a Tudományos Akadémia filmtárából próbáltunk felvételeket kölcsönözni, rendelkezésünkre kellett álljon egy vizsgázott vetítő szakember, hogy biztosítva legyen a filmtekercsek visszatérése épp állapotban. Így is gyakoriak voltak a szakadások, égések.

Nekem otthon még nem volt videokamerám, így, ha utazásaim során valami érdekes táncanyagba botlottam, a helyszínen kellett megtanulnom és emlékezmem rá, hogy hazavihessem.

Történt, hogy a minden valamire való táncos szakember által jólismert széki gyűjtéssel, először a táncházvezetőképző tanfolyamon találkoztam vászonra vetítve, ahol a jelenlévő férfi táncosok lelkes hujjogásokkal fejezték ki tetszésüket. Több év elteltével Amerikában már rendelkeztem videokamerával és Steve Kotansky barátomtól kaptam egy másolatot erről a gyűjtésről, amit a Tudományos Akadémia filmtárában vett fel, Zsuráfszky Zoltán segítségével juthatott hozzá. A

felvétel úgy zajlott, hogy a filmet vászonra vetítették és onnan vette fel Stefi a videokamerájával. A többszörös másolaton, amit én megkaptam, a lábak mind összefolytak, bajos volt kivenni a figurákat. Úgy hat év elteltével Bergics Lajos barátomat, a pécsi Zengő együttes prímását látogattam Pécsre, s miután ő bekapcsolta a televíziót, ez a széki felvétel jelent meg a képernyőn kristály tisztán, minden néző számára hozzáférhetően.

Ez a kis történet fényesen jellemezheti az idők változását. Napjainkban már minden közkézre adott anyag bárki számára hozzáférhető a különféle médiakon keresztül, csak erős jószándék kell az elsajátításhoz. Ahogy Szabó Sándor barátom, /akit egykor Pécsi Tűz becenévvel illettek/ szokta mondani, „Nincs lehetetlen csak tehetetlen”.

A média módszer elvileg lehetővé tenné, hogy bárki akár saját otthonának elhagyása nélkül ügyes táncost faraghasson magából. Én viszont vallom, hogy közel kerülve a közeghez, a forráshoz, ahonnan ez a hatalmas ismeretanyag fakad, nem csak ügyességünket, de emberségünket is fejleszti.

Amerikai tapasztalataimat rövidre fogva annyit, hogy az itt élő emberek hozzászoktak adakozáshoz és önkéntes tevékenységhez, mivel nem áll mögöttük egy segítő kulturális államapparátus. Sokféle etnikum él egymás mellett, és ember legyen a talpán az a segítő kéz, aki eldönti kinek a kezét szorongassa adakozóbban. Emiatt itt is működik a pénz közismert analógiája, oda gyülekezik több belőle, ahol már van valamennyi. Úgy értem, ahol tesznek valamit, oda több segítség érkezhet, mint ahol nem tesznek. A szerveződések fenntartása és működtetése rengeteg önkéntes, odaadó munkát és szakértelmet igényel. Ahol megvannak az áldozatot vállaló megfelelő emberek, ott eredmények is születnek, ahol mindez nincs meg, ott kevésbé.

Nagy szerencsénkre a Magyar Állam az utóbbi években ellát minket kiváló szakemberekkel a KCSP program keretein belül, akik a mi mennyiségi törekvéseinket segítik minőségbe és sokszínűségbe is átcsapni. A másik áldásos állapot, hogy egyes személyek és közösségek áldozatos munkával felvállalják, hogy tánctáborokat, fesztiválokat szerveznek, ahol a résztvevők évről évre találkozhatnak, együtt szórakozhatnak és bővíthetik ismeretanyagukat.

Mesélj a szüleidről – hogyan mutatták neked be a művészet világát?

Szüleim a Fényes Szelek nemzedékének időszakában úgynevezett kultúrautón járták az országot, komplex előadásokat mutattak be a falvak lakóinak. Különböző művészeti ágak képviselői alkották az előadói gárdát. Anyám, mint néptáncos, apám pedig bábszínészként vett részt a misszióban. Fiatalok, frissek és talán szépek is lehettek, egymásra találtak. A frigynek hamarosan gyümölcse is született személyemben. Apám közigazdász végzettségű volt ugyan, de művészeti pályára tévedve nem élhettek fényes anyagi körülmények között. Pesten egy belső udvaros bérház valahányadik emeletén laktunk egy albérleti szobában. Első meghatározó művészeti jellegű élményeim egyike, hogy az épület az Andrássy út, akkor még

Népköztársaság útjáról nyíló Rippl Rónai utcában volt. Hamarosan tudomást szerezhettem az utca névadójának kilétéről és alkotói tevékenységéről. Ő maradandóan egyike lett számomra azon magyar alkotóknak, akik meghatározó élményként kísérték életem során. Később mikor Pécsre kerültem, megismerkedhettem a pécsi Zsolnay gyárban végzett tevékenységével is. Anyámmal gyakran látogattuk a Zsolnay múzeum gyűjteményét, ahol a magyarországi szecesszió, Rippl Rónay József tervei alapján készült kiváló kerámiai alkotásai is bemutatásra kerültek.

Másik meghatározó festészeti élményem Csontváry Koszka Tivadar munkásságának megismerése lett. Anyám éppen Székesfehérváron tartózkodott, mikor ott rendezték meg Csontváry első gyűjteményes kiállítását, természetesen halála után, ennek katalógusát Anyám elhozta számomra. A Csontváry élmény később erősen felfokozódott, mikor ifjú alkotóművész koromban részt vehettem a pécsi Csontváry Múzeum létrehozásában. Kapcsolatban álltam a Pécsi Modern Magyar Képtár, igazgatójával és szerencsés véletlenként éppen a múzeum melletti házban nőtem fel. Segíthettem a nagy képek restaurálásában is, mászkáltunk a padlóra terített hatalmas vásznan, majd a munkálatok befejezése után többedmagammal felfeszítettük a képeket eredeti robosztus keményfa kereteikre. Lakóhelyem szerencsés közelsége miatt rendszeres teremőri és tárlatvezetői tevékenységet is végeztem a kiállításon, így alapos ismeretre tehettem szert Csontváry munkásságával és még a művek belső apró titkaival kapcsolatban is. Ilyen módon ismerhettem meg mélyebben más alkotók munkásságát is, mert további kiállításokon is vállaltam teremőrséget.

Folytatva a sors által utamba került meghatározó alkotók sorát, Pécssett a Janus Pannoniusról elnevezett utcában laktunk, aki amellet, hogy a pécsi püspök hivatalát töltötte be, a reneszánsz humanizmus egyik legkiválóbb magyarországi képviselője volt Mátyás idejében. Hamarosan birtokolhattam verseinek latin és magyar nyelvű kiadását.

Utcánk Széchenyi térrel határos sarkán állították fel Leonardo da Vinci mellszobrát és iskolai tanulmányaimat a szoborral szemközt elhelyezkedő Leonardo da Vinci utcai általános iskolában kezdhettem. Nagy hatással rám leginkább, tág érdeklődéséről tanúskodó, mesteri rajzai voltak.

Az említett neveken kívül két könyvet is meg kell említenem. Anyám négy havi részletfizetéssel megvásárolta a párizsi Louvre múzeum nagy méretű színes albumát, ezen kívül otthoni szegényes könyvgyűjteményünk számomra legjelentősebb kötete a Művészettörténeti ABC volt. Ezeket a köteteket vég nélküli érdeklődéssel tanulmányoztam, ők voltak az én bibliáim. Később persze számtalan albummal, szakkönyvvel és irodalmi művel bővítettem gyűjteményem anyagát.

Egészen korai művészeti élményeim egyike egy hatalmas méretű album volt Arany János balladái Zichy Mihály nyomasztó, de zseniális illusztrációival. Ez a könyv rejtélyes körülmények között eltűnt a családi gyűjteményből, valószínűleg valamelyik intelligens nagynéni közreműködésével, a többi jelentősebbnek mondható műtárggyal egyetemben.

A másik erős motiváció az ágyunk melletti falon elhelyezett nagy méretű olajfestmény volt, amit nagymamám egyik tragikus sorsú testvére festett, aki korának egyik legdivatosabb járványa, a művészeket különös előszeretettel sújtó tüdőbaj áldozata lett. Festészeti stílusa a Munkácsi Mihály, Pál László féle realista irányzatot képviselte, szerintem elég magas szinten. Családunk erdélyi székely származása indokolja a stílusbeli rokonságot. Talán Őmiatta lettem én a művészeti véna egyenesági folytatása családunk tagjainak szemében. Szerintem minden kétséget kizárólag úgy tekintettek rám, mint egy leendő művészre, meg sem próbáltak jövedelmezőbb irányokba terelni és magam is ekképp vélekedtem saját sorsom felől. A mi családunkban tekintélye volt a művészeti alkotó tevékenységnek.

Anyám korán beíratott egy rajz stúdióba, ahol én voltam az egyedüli gyermek résztvevő. Szisztematikus eligazítások hiányában nem sokat tanulhattam, de élveztem a szekrényekben található sokféle művészeti anyag látványát és tapintását. Kipróbálni ugyan csak a faszén rudakat és hozzá használatos rádiózó, törőanyagokat tudtam, mert a stúdiógyakorlat nagy méretű szénrajzok létrehozására korlátozódott. A falak mentén elhelyezett polcokon nagy méretű, gipszből készített fejszobrok és gigantikus méretű emberi alkatrészek, fülek, orrok, kezek stb. voltak elhelyezve, na ezeket másoltuk faszénnel. Otthon ezt a tevékenységet folytatva szénrajzokat készítettem kedvenc nagymackómról és testvérem kisebb méretű, sárga macijáról. Szerencsés adalékként az utcai fagyis a stúdió bejárata előtti belső, hús folyosón tárolta porcelán tégelyes, tologatható kocsiját éjszakára, tetemes mennyiségű fagyalttal maradékkal, amiből kétmarokkal, szabadon fogyaszthattam.

Második szakköri tapasztalatom alkalmával szintén semmit sem tanultam, ismét egyetlen gyermek résztvevőként. Azon a színhelyen a koncepció egészen más volt, és az anyagokról is magunknak kellett gondoskodni. Fantáziánkra bízott feladatokat kaptunk, mint például vásári jeleneteket kellett fejből megrajzolni. Nekem akkoriban talán csak a négytornyú Pécsi Székesegyház előtt megrendezett húsvéti kőrmenetek alkalmával felállított sátrak és egyéb árusítók látványa adott némi vásári emléket, különös tekintettel a mézeskalács, kakasos nyalóka, bambi és vattacukor árusokra. Én tehát rajzoltam sátrokat és kisfiút, aki hosszú hurkapálcán nagy kupac vattacukrot cipel jobb kezében, míg a felnőttek például új modellű autókat és nyüzsgő tömeget produkáltak.

Általánosiskolai rajztanárnőm nagyra tarthatott, mert több munkámat elhelyezett az iskolai folyosókon közszemlére. Tanárnőm javaslatára felvételiztem a Pécsi Művészeti Gimnáziumba, ahová mappányi munkát vittem bemutatásra. Közöttük volt néhány olajfestmény is, amit az apámtól húsvétra kapott fadobozos olajfestékkészlet használatával kiviteleztem. Anyám, elválásukkor azt kérte apámtól, hogy legalább karácsony és húsvét alkalmával küldjön ajándékot gyermekeinek, ennek a megállapodásnak volt egyik megfelelő időben küldött objektuma a festőkészlet. A festmények nagy feltűnést keltettek a felvételin, mert én voltam az egyetlen, aki ilyen technikával állt elő. Az olajkészlet fadobozát még a mai napig hordozom magammal, különféle grafikai felszereléseket tartok benne. A dobozon kívül első tolltartómat is, amit anyámtól kaptam elsőosztályos

iskolakezdesre, magammal viszek szabadtéri rajzoló útjaimra. Jó erős disznóbőrből készült, megbízható patentokkal záródik.

Mesélj édesapád bábszínházi munkásságáról, és arról, hogy gyerekként hogyan jutottál hozzá ahhoz a világhoz?

Apám jelenlétéről kisgyermek koromból egyáltalán semmi emlékem nincs, eltekintve attól a néhány apró fekete fehér fotótól, amin hárman együtt mutatkozunk, Apám, Anyám és jómagam, mint aranyos, kopasz csecsemő. Állandóan anyámmal lehettem. Közel laktunk a Hősök teréhez, ami az állatkert, a Szépművészeti Múzeum és a Széchenyi fürdő közelségét is jelentette, melyeket anyámmal gyakran látogattunk. Néhány utcával lejjebb a Népköztársaság útján, a mai Andrássy úton helyezkedett el apám munkahelye a Magyar Állami Bábszínház. Apám valószínűleg többet tartózkodott ott, mint otthon, ezért gyerekek a vele kapcsolatos testközeli emlékeim. Alkalmanként a bábszínházban töltött időm, viszont mélyen bevésődött emlékezetembe. Láttam, hogyan kasírozzák a póznás állványra tűzött bábfejeket, újságpapír és csiriz vagy enyv használatával. Érdekes díszletek vettek körül alulnézetből és különös élettelen bábok voltak kiállítva a nézőtér felé vezető folyosókon. Már kicsiny gyermekként észlelhettem a mozgatott és békén hagyott bábok közti lényeges különbséget. A bábokból ki s bejár az élet.

Kicsiny szobánkban mindig tartózkodott néhány bábú is rácsos ágyacskám közelében. Emlékszem egy bohócra, aki nyújtogatni tudta kék és sárga csíkos nyakát, meg egy bebújós sárkány figurára, amelyik képes lehetett valami trükkel lángot meg füstöt kibocsátani a száján. Ezen kívül egy szőkés vagy őszes hajzattal és szőrzettel rendelkező, szláv kinézetű zsákbábú pár is megmaradt emlékeim között.

Azt mesélték, hogy a Tündér Ibrinkó című, valószínűleg orosz népmese ihletésű bábjáték címkarakterét rólam mintázták. Akkor még dús, szőke, göndör hajzattal rendelkeztem, és jóval simább ábrázattal, mint mostanság.

Itt a budapesti emlékek megszakadnak, és a pécsi színtér tülekszik elő. Legdrágább bábos emlékem a villamossal való találkozásomhoz kötődik. Az elszenvedett combtörés eredményeként kb. másfél hónapig feküdtem talptól derékig gipszbe csomagolva az ágyban. Számos bábuval és rajzszerszámmal lehettem körülvéve, és anyám még agyaggal is ellátott, hogy bábfejeket mintázhassak belőlük. Leghatásosabb gyógyhatást viszont az jelentette, amikor Kemény Henrik, a kiváló népi bábjátékos, akinek Vitéz László története az egész ország ismerte, küldött nekem egy általa készített kicsiny rongybábút, akit a kísérő levélben Szurtos Peti néven említett. Ő már előre átlátta, hogy évek elteltével ez a bábú felismerhetetlenségig össze lesz koszolódva a folyamatos gyermeki használattól. Kaptam tőle egy fából esztergált aranyos majomfejet is, amit testrészek hiányában csak az ujjam hegyére tűzve használtam. Báb gyűjteményem legbecesebb darabja az általa készített mesteri botos női bábfigura, amelynek fából gyönyörűen faragott kezei anyám kezeit idézik.

Visszatérve apám munkásságára, korosztályom minden egyes TV használó egyénje Mazsola és Manócska tanulságos történeteit tovább gondolva hajtotta álomra a fejét. Apám a Manócska figura mellett a Futrinka utca sorozat kevésbé szimpatikus, seftelő Róka figurájának megelevenítője is volt. Ezeken kívül a szilveszteri kabaréműsor keretén belüli politikai bábjáték figuráit is mozgatta és sok más népszerű bábműsorban is szerepelt.

Apám számtalanszor járt külföldön szerepelni a bábszínházzal, és hazatérve, ha volt alkalmunk találkozni, mindig akadt valami érdekes története egzotikus helyekről, különös élményekről. Rendszerint hozott magával az élménybeszámolón kívül különös tárgyakat, ételeket, italokat is. Indiából például elhozott egy egész bőröndre való vásári bábút, a Krisna legenda figuráival, köztük elefánt, ló és egyéb állatfigurákkal. Kínából porcelán felhasználásával készült marionettfigurát, aminek még a szemei és ujjpercei is külön zsinórral mozgathatók.

Pécsett évente került megrendezésre a nemzetközi felnőtt bábfesztivál több helyszínen, köztük a mellettünk lévő Tudomány és technika házában, amely később otthont adott a Csontváry múzeumnak is. Alkalmanként apám is hivatalos volt a rendezvényeken, vagy a bábszínház tagjaként, vagy magán műsorukkal Havas Gertrud társaságában. Sok kidolgozott műsorszámmal vállaltak fellépéseket szerte az országban. Bábhasználatuk széles választékban mutatta be a bábkészítés és alkalmazás lehetőségeit. Teljes alakú táncoltatós stuccbabától és vezetgetős kutyabábtól kezdve, belső mozgatószűz, hasbeszélő bábuk, marionett és botos stb. bábukig széles skálát használtak, a kívánt tartalomnak megfelelően. Örökölttem tőle egy dugóhúzó is, amit alkalmanként bábként is használt. Régebben rendezett például egy Lúdas Matyi koreográfiát a debreceni bábszínháznak, ahol a figurákat hajlított drótból készítették, a modernizmus példájaként a báb világában. Halála előtt vízen úszó, lampionos bábelőadást tervezett a Balaton vízén, Szigligetnél, ahol a felújított zsúptető parasztházukban bábelőadásokat is szerveztek gyermekeknek.

Milyen hatással volt rád és a saját életedre vonatkozó szemléletedre ez a világ?

A báb képessége az átalakulásra egy kupac anyagból élőlénné, varázslat szintű tünemény. A játékos szempontjából egy közvetítő elem, amely közreműködésével eltereli a figyelmet és a felelősséget mozgatójáról, aki így bármely valós vagy abszurd helyzetet büntetlenül bemutathat. Nem véletlen, hogy a hajdani vásárokon eljátszott kritikus, vagy gunyoros hangvételű előadások többnyire büntetlenül mutathatták be mondandójukat, amelyért egyébként akár fejvesztés is járhatott volna az uralkodó törvényeskedés szerint.

Magam részéről felszabadultabban kommunikálok bábos módszerekkel, mint csupán gesztusaimmal és hanganyagommal. Bármilyen eszköz alkalmas bábként használatra, beleértve a pusztá kezemet, vagy egyéb testi alkatrészemet is. Hosszas együttélésem bábjaimmal megtanított arra, hogyan alakíthatom át őket testem közvetlen kiterjesztéseként, különféle létformák megtestesítésére. A bábbal történő gesztikuláció olyan szinten ivódott be zsigereimbe, mint az autóvezetés

vagy biciklizés, a célt kell tisztán látnom, a megvalósító módszer automatikus. Kiemelt példaként felelevenítődnek azok a kezünkkel manipulált küzdelmek, amit Hunor fiammal bonyolítottunk le a megjátszott skorpió /Hunor/, és az ismételt feltámadó valamifajta állatka /én/ között. A bábjáték technikája fejleszti a testbeszéd egészalakos képességeit is, ami lehetőséget ad bensőséges játéokra, gazdagabban illusztrált napi kommunikációra vagy akár színpadi megnyilvánulásokra.

Mesélj az Egyesült Államokba vezető útról és arról, hogyan kötöttél ki New Jersey-ben és hogy e generáció egyik legbefolyásosabb férfi néptáncosa lettél? (Sokan mércének tekintenek rád.)

Az a mondás járja, hogy aki hazáját elhagyja, annak valami problémája van, valami nincs rendben körülötte. Az én távozásom még a változások előtt történt, mégsem mondhatom, hogy politikai vagy anyagi okaim lettek volna a helyváltoztatásra. Volt nagy kertes házam a Mecsek oldalban, másik stúdióm a belvárosban, szóval minden, ami szem s szájnak ingere. Az első számú ok a távozásra annak a felismerésnek volt az eredménye, hogy hazánkban élő és maradó képzőművészek lehettek ismertek, sőt akár megbecsültek, de önfenntartásuk érdekében, kevés kivételtől eltekintve kénytelenek voltak valami megélhetési tevékenységet vállalni, ami elvette idejüket a vágyott hivatástól. Én is kénytelen voltam képzőművészeti szakköröket, játszóházakat vezetni, grafikus munkákat vállalni, táncvezetést, tanítást és fellépéseket elvállalni, sőt egy szitanyomda vezetését is rám sózták egy rövid időre. A legfőbb ok viszont válásom és akörüli körülmények voltak, amit itt nem részleteznék, anélkül valószínűleg megoldódtak volna akadályaim távozás nélkül is.

New York-ba érkezve ígéretes első év várt rám, egyedül lakhattam egy öt emeletes házban, nyolc üres művészstúdió felett rendelkezve és még egy kevés pénzt is kaptam ottilétem ürügyén. Hamar bekerültem az akkor még élénk művészeti mozgások közepébe. Kiállítások, performancek, happeningek, nagy partik követték egymást és számtalan új ismeretségre tettem szert.

Az arany idők azonban hamar elmúltak, én is belekerültem az amerikai mókuserékbe. Más lakhatást kellett keresnem és munkát kellett vállalnom, megélhetési sürgősséggel. Két és fél évet tevékenykedtem egy profi szitanyomdában, ahol ismert művészek nyomatait kiviteleztek, azután pedig saját stúdiómban folytattam a nyomtató tevékenységet. Üresjáratú időszakokban voltam csak képes saját munkáimmal foglalkozni. Ezt az állapotot hívják „cseberből vederbe”.

Egyszer csak megszületett Hunor gyermekünk és jobbnak láttuk vidékre költözni a dzsumbujból. Addigra feloszlattuk Ritka Magyar táncsoportunkat, és a New Brunswick-ban működő Csúrdöngölő-ben találtunk új táncolási lehetőségekre. Eleinte béreltünk lakhelyet, hamarosan azonban megvásároltuk házunkat, ahol ma is élünk.

Fontosnak mondható helyzetemet az itteni táncos közösségekben talán avval érhettem el, hogy kitartottam a tevékenység mellett. Párkapcsolatok, munkakörülmények, helyváltoztatások nem voltak képesek átírni a fontossági sorrendet. A művészeti érdeklődés és tevékenység a tánccal kar-karöltve megtartotta pozícióját egész életem során, ami mostanáig sem alakult túl rövidre. Nem szégyelltem másoktól tanulni, és zokszó nélkül átadtam saját tapasztalataimból azoknak, akik érdeklődtek és tanulni akartak. Mindig igyekeztem tettere kész állapotban tartani magamat, hogy a történet képes legyen tovább folytatódni.

Hogyan kezdtél el bábokat gyűjteni? miért? Hogyan szerezted meg őket, és szerinted hány van most? Melyikiek a kedvenceid?

Gyűjteményem kezdetei adódtak az előzőekben felvázoltakból. Apám és társa Havas Gertrúd tragikus és váratlan halála után testvéremmel közösen megörököltük tetemesnek mondható könyvtárát és bábgyűjteményét. A Színháztörténeti múzeum igényt tartott a személyes bábhagyatéokra, valamint életük dokumentumaira, további feldolgozás kilátásba helyezésével. Áadtuk a műsoraikhoz használt figurákat, de gyűjteményük egyéb darabjait megtartottuk magunknak. Testvéremhez került a betlehemes játék és számos bábfigura, amellyel Balázs fia ismerkedhetett a bábok különös világával, én viszont megtartottam a komolyabb, gyűjteménybe illő, vagy professzionális előadásra alkalmasakat. Személyes, számomra legkedvesebb figuráját, a Dani Bácsi névre hallgató idős parasztembert azonban soha nem adtam ki kezeim közül. Óriási potenciát gyanítottam benne, és azóta számos alkalommal mutatkozott be kisebb nagyobb közönség előtt, minden esetben más tartalom hordozójaként.

Az ily módomban hozzám került bábanyag azonban csak a kezdetét jelentette véget nem érő gyűjteményfejlesztésemnek. Egy példával élve; rendszeresen látogattam a pécsi vásár bolhapiacát, ahol mindig akadt valami különös vagy meglepő. Volt eset, amikor cigány árusok kínáltak eladásra régi időkből származó, különös alakú köcsögöket, amiket én a kelta időszakra dotáltam volna. Származásukkal kapcsolatos kérdésemre azt a választ kaptam, hogy a köcsögök **ásatás korabeliek**, más variációban **korabelinek** tartották őket. Egyet közülük meg is vásároltam. Másik alkalommal néhány bábfejet fedeztem fel a fűre helyezve, egy részük fából faragott, a többi pedig kasírozott, festett kivitelben. Valószínűleg professzionális népi bábszínházból származó darabok lehettek, de további információt nem tudtam kicsikarni az árusból. Szerencsétlenségemre csak nézelődni mentem, pénz nem volt nálam, az eső viszont a levegőben lógott. Ezt a ziccert nem hagyhattam ki, lóhalálában rohantam haza a Mecsek oldalban lévő házamba. Mire visszaértem a pénzzel, az eső már javában tette a dolgát, az árusnak esze ágában sem volt legalább valamit a bábfejekre teríteni. Enyhe károsodással azért megszereztem őket.

Amerikába érkezve idő elteltével felfedeztem az Ebay és egyéb online lehetőségek jelentőségét. Szerinte a világ különböző bugyraiból kínáltak eladásra dolgokat, amire

szemem-szám már régóta vágyakozott. Több száz éves könyvek, eredeti nyomtatott illusztrációkkal, népi kerámiák a föld különféle országaiból és persze ilyen-olyan bábok, innen-onnan.

Jövőmmel kapcsolatos reményeim egy szabadabb életforma elérését feltételezték, ahol lehetőség adódhat alkotó vágyaim kielégítésére. Úgy gondoltam, hogy mikor ez a lehetőség eljön, nehéz lenne hirtelen minden kelléket összeszedni, anyagi és elérhetőségi okból kifolyólag. Elkezdtem tehát alkalom szüli a tolvajt módszerrel beszerezni a felkínálkozó termékeket. Gyűjteni kezdtem Esopus meséinek és az Ezeregy éjszaka történeteinek illusztrált kiadásait. Elképzelésem szerint a különböző korszakokban, helyszíneken és különféle alkotók által készített illusztrációk alkalmat adhatnak összehasonlító művészettörténeti elemzésekre. Ezek az irodalmi gyűjtemények a régmúltba nyúlnak vissza, korunkban is értelmezhető és érvényes tanulságokkal, ezért alkalmasak bábelőadások alapjainak is. Elképzelésem szerint a közönséget körülvevő környezetben elhelyezett illusztrációk kiváló, inspiráló élménnyel dúsítanak az előadások hatását.

Felfedeztem az amerikai Folkmanies kiváló bábkészítő cég bebújós, kitömött állatfiguráit. Rendszeresen bővítették egymást követő újabb és újabb, korlátozott számú kiadásokkal repertoárjukat. Beindult a fantáziám, elképzeltem önmagam által kitalált, tanulságos, állatokkal kapcsolatos történetekkel bővíteni az Esopus-hoz kötődő tradíciót. A mesék persze kortárs problémákat dolgoztak volna fel. Elkezdtem tempósan beszerezni az eddig megjelent figurák még kapható egyedeit és újonnan megjelenő kiadások példányait, félve, hogy lemaradok valamiről. Emellett rendszeresen figyeltem és vásároltam az Ebay kínálatok között felajánlott egyéb, érdekesnek tűnő bábfigurákat.

Hunor fiúnk megszületése új dimenziókat nyitott bábjaim alkalmazása területén. A különféle méretű és fajtájú bábuk körülvették és otthonossá tették kisgyermeki környezetét, emellett párom, Melinda is talált köztük bevethető darabokat gyakori, közösségi akcióihoz.

Elhatároztam, hogy Hunor ötéves születésnapjára összehozok egy rendes terjedelmű bábelőadást, amelynek alapja aktuális időszakának érdeklődése, élményei és feltett kérdéseire adható lehetséges válaszok lettek volna. Megírtam a forgatókönyvet színrajzokkal, díszlet és bábtervekkel, és elkezdtem elkészíteni és beszerezni a kellékeket. Terveim szerint elkövetkező születésnapjaira újabb aktuális előadásokkal rukkoltam volna elő. A realitás azonban közbeszólt. Kiderült, hogy a megvalósítás érdekében csapot papot hagynom kellett volna, s koncentrálni a project létrehozására, kenyérkereső tevékenység mellett fizikailag megvalósíthatatlan tuskóba vágtam a fejszét. Hunor gyorsabban nőtt fel, mint képzeletem szárnyalása.

Gyűjteményem terjedelméről magamnak sincs még megközelítő fogalmam sem. Pillanatnyilag többségüket nagy méretű ládákban tartom, melyek egy részét direkt erre a célra gyártottam, leülős párnákkal a tetejükön, illetve egy részüket a pincében tároljuk. Kettő darab nagy méretű állatbábú, egy oroszlán és egy golden retriever fejpárnaként segít, ha ritkán filmnézésre vetemedünk és egy indonéziai női figura néz le ránk egy polcról, mikor az asztalnál ülünk.

Bábjaim származása és fajtái rendkívül változatosak. Vannak köztük többek között rendes bebújos bábuk, marionett, botos és árnybábuk stb., számtalan variációban. Származásuk alapján különféle országok jövevényei, mint Indonézia, Jáva, Nepál, Kína, Csehország, Amerika, Görögország, India és Magyarország stb.

Néhány, bábjaim közül közvetlen környezetem állandó kiegészítői. Ezek elsősorban, apámtól örökölt Dani Bácsi, valamint Mazsola és Manócska figurái, akik aktuális résztvevői voltak a TV sorozat létrehozásának. Rájuk egyébként gyakran szükségem is van, mert rajongóik érdeklődnek felőlük. Rajtuk kívül egy kedves kis bábfej tartózkodik polcaim egyikén, kiürült, átlátszó fagylaltos tégelybe helyezve, akit Hunor születési, nem megvalósult előadásához készítettem. Ez a négy figura alkotná a választ kérdésed kedvenceimmel kapcsolatos részére. Fűszerként még egy mexikói kaszás csontvázfigura és egy ördögmaszk lóg polcaim egyikéről.

Megfigyelésem az, hogy a legtöbb ember azt látja, hogy a táncparketten fejezed ki magadat. Különböző zárkózott embernek tűnsz – ez pontos megfigyelés?

A táncparketten táncolok, ahogy a kedvem diktálja és képességeim engedik. Önkifejezésre szívesebben használnék közvetettebb médiákat, mint például bábjátékot vagy műalkotásokat, ahol köztem és a felvevő közeg között létezik egy közvetítő elem.

Zárkózottságom szerintem addig tart, míg a kikíváncozó tartalom számára kulcs kerül a zárba. Nincs igényem rá, hogy szokványos témákról beszédbe elegyedjek, vagy feltűnést keltsek. Nem érdeklődöm mások foglaltsága, családi és társadalmi állapota, tevékenységi körülményei és szokásai felől, meg hogy ki ki ismer és hogy viszonyul hozzá. Nem nagyon követem a sport és szórakoztató eseményeket, bizonyos kapható árucikkek fellelhetőségét, vagy a divat megkívánta aktualitásokat.

Szívesen kommunikálok viszont az emberi és állati viselkedésmód képleteiről, társadalmi és történelmi jelenségekről és törvényszerűségekről, földrajzi különbségekről, helyi eltérésekről és hasonlóságokról, természetről, a művészetek minden fajtájáról és természetesen humorizálni bármiről.

Az elmúlt hétvégén a húsvéti táborban úgy tűnt, hogy a bábszínház egy másik lehetőség a számokra? Egy egész "másik" Kosbor jelenik meg? Csodálatos módon képes vagy lekötni a közönséget.

A sikeres bábjáték alapjai a felvetett tartalom mibenléte és alapos ismerete, szakmai tudás és képesség, karizmatikus fellépés, valamint eszközi ellátottság és felkészültség. Néhányat a feltételek közül, mint velejáró csomagot állandóan cipelünk magunkkal. A témakeresés és kidolgozás, valamint az eszközi ellátottság és gyakorlati felkészültség viszont szabadság és időigényes. A szabadság és időhasználat alatt nem termelünk gazdasági hasznot, jövedelem csupán az előadás alkalmával adódhat. Ha a létrehozás anyagi feltételeit másfajta, jövedelmező tevékenységből vagyunk kénytelenek előállítani, az alatt nem tudunk a produkció

fejlesztésével foglalkozni, így a kőr bezárult, nem lesz produkció. Ezt a képletet a 22-es csapdája kategóriájába sorolhatjuk.

Az előadóművészek másik dilemmája a telefonhívások gyakoriságában rejlik. Tegyük fel, hogy sikerült valahogy megoldani a felkészülés anyagi feltételeit. Az elkövetkező időszakban vagy telefon mellett ülve várja az eljövendő meghívásokat, vagy intenzív önreklámozó kampányba kezd, ami nem csak időigényes, de gyomor is kell hozzá. Egyes popsztárok lehet, hogy képesek koncertenként elég jövedelemhez jutni, ami kitart a következő alkalomig, a bábjáték nem ebbe a kategóriába tartozik. Kis közönség és alkalomhoz kötött lehetőségek, hosszú, cuccoló utazások. Professzionális, állandó működésű bábszínházak sem képesek fellépési jövedelmükből fenntartani magukat, külső támogatásra szorulnak, valaki vagy valami segítő kell álljon a háttérben.

A fent vázolt körülmények a képzőművészi tevékenységre ugyanúgy vonatkoznak. Ami nincs meg, azt nem lehet eladni. A műtárgyat el kell készíteni, mielőtt eladásra kínálhatnánk. A létrehozás ideje alatt nem termelünk jövedelmet, anyagi eredmény csak az esetleges értékesítés alkalmával adódhat, addig fenn kellene tartani magunkat valahogy, ez leköti az időnket, ami az alkotások létrehozásának rovására megy. 22-es csapdája.

Mi jár a fejedben, amikor egy báb van a kezében, és egy karakter, akit eljátszatsz? Például Bácsi Dani teljesen életre kelt, és sok szempontból fontos értékeket tanított egy nagyon szórakoztató folyamaton keresztül.

Dani Bácsi és a többi karakter, akivel együttműködöm, mind képes bármiről kommunikálni, mesélni, előadni, csupán velem kell egyeztetniük témaválasztásban. Ha a téma tudatos, a többi már helyzetfüggő improvizáció, én, mint egy mellékes háttérszereplő működöm közre.

Úgy tűnik, hogy a bábozás, mint művészeti forma nagyon fontos. És mégis alulhasznált. Van valami ötleted, hogyan lehetne újragondolni, hogy az emberek ugyanolyan fontosnak lássák, mint fiatalabb korunkban?

A bábjáték személyfüggő és kis közösségek részvételére számító műfajként volt használatban szerte a világon. Monstrum, államilag támogatott bábszínházak a monstrum kommunista országokban jöttek életre, állami támogatással. A Szovjetunió járt az élen Obraszov nevű híres bábjátékosuk vezetésével. Volt alkalmam megnézni egyik magyarországi produkciójukat. Monumentális látvány volt, amikor a társulat kilépett a függönyök elé meghajolni. Legalább húsz fekete ruhában szépen gömbölyödő művész állt egy sorban, a bábjáték nem igényel atlétikus testalkatot. A másik ilyen monumentális társulat az ugyancsak nem apró kommunista ország, a Kínai népköztársaság állami támogatását élvezte. A magyar állami bábszínház a fent említett intézményeknek volt méretarányos kisöccse.

Életem során számtalan bábelőadáson vettem részt, a korábban említett pécsi nemzetközi bábfesztiváloktól kezdve a New York-i hasonló rendezvényeken keresztül különböző kisebb, nagyobb magánprodukciókig. New York-ban találkoztam Milos Forman két bábos fiával is, akik tradicionális cseh marionettfigurákkal mutatták be műsorukat. Egy rövid ideig a pécsi Bóbita Bábszínház tagja is lehettem, amíg ki nem derült, hogy túl magas talpú kiegyenlítő cipőket kellene viselni a mellettem működő előadóknak. A bóbitásokat apám készítette fel a profivá válás előtti vizsgákra.

A bábszínházi gyakorlatban a közönség két teljesen különváló táborra oszródott. Megkülönböztetünk gyermekeknek szóló és felnőtt bábszínházat. Az előző lényegesen népszerűbb, az utóbbi bonyolultabb gondolatok közvetítésére is alkalmas. A két tábort egyesíteni képes vonal a tradicionális népi bábjátékosok produkciói voltak, amelyek legismertebb magyarországi képviselője Kemény Henrik állandó bábszínháza volt a Népligetben. Különös módon, állandóan ismétlődő műsorszámokkal és közismert figurákkal képes volt folyamatos érdeklődést fenntartani. Megemlítem, a győri Vaskakas bábszínházat, akiknek New York-i kiváló előadásain volt szerencsém nézőként részt venni.

Hivatásosan működő bábjátékosoknak, ha nem áll mögöttük patron, nincs könnyű dolga a fentebb említett okok miatt, ezért nem sok van belőlük. Másik probléma a különféle média dömping, amivel szemben nehéz felvenni a küzdelmet. Járható útnak a közösségeken belül működő, önfeláldozó vállalkozások látszanak, amelyek viszont minőségileg függő viszonyban vannak a vállalkozó előadók és szervezők képességeivel.

Megoldásra vonatkozó orvosságot sajnos nem áll módomban javasolni. Erre a kérdésre is vonatkozik a korábbi elemzésem a néptánc kapcsán. Ahol van jószándékú, önfeláldozó vállalkozó, aki fontosnak érzi, hogy tegyen valamit, ott a dolgok jobban mennek, mint ahol nincs. Mint ahogy egy korai angol nyelvleckémben tanultam „Where is a will, there is a way”